

არის თუ არა კრიზისები განმეორებადი

მეოცე საუკუნეში მსოფლიო მასშტაბის ეკონომიკურ კრიზისს პრაქტიკულად ერთხელ ჰქონდა ადგილი. ეს იყო „დიდი დეპრესიის“ სახელით ცნობილი მსოფლიო საფინანსო კრიზისით გამოწვეული სრულმასშტაბიანი ეკონომიკური კრიზისი. კრიზისი პრაქტიკულად 10 წლის მანძილზე გაგრძელდა და მისი შედეგები დამანგრეველი იყო ყველა მიმართულებით (და, ცხადია, არა მხოლოდ ამერიკის შეერთებული შტატებისათვის). უფრო სწორი იქნება თუ ვიტყვით, რომ ევროპაში პირველი მსოფლიო ომის შემდგომ დაწყებული კრიზისი ამერიკაში გადავიდა და თავის პიკს იქ მიაღწია. გასულ საუკუნეში არაერთ კრიზისს ჰქონდა ადგილი, თუმცა თავისი მასშტაბებით ვერც ერთი კრიზისი ახლოსაც ვერ მივიდოდა „დიდ დეპრესიასთან“.

თამაზ აქუბარდია

ეკონომიკის აკადემიური
დოქტორი

თამაზი თემა

იანვარი - №1 2009

გავიხსენოთ ზოგიერთი მეტნაკლებად რეზონანსული კრიზისი. გასული საუკუნის მეორე ნახევარში, კერძოდ, 1973 წელს მსოფლიოში საკმაოდ ძლიერი კრიზისი აგორდა, რომელიც მართალია ისტორიაში ნავთობის კრიზისის სახელით შევიდა, მაგრამ მას მაინც პოლიტიკურად ანგაჟირებულის სუნი დაჰკრავდა (თუმცა, მისი შედეგები მსოფლიო მასშტაბით საკმაოდ შთამბეჭდავი იყო). ამ ფაქტის დასასაბუთებლად ისიც იქნება საკმარისი, თუ ვიტყვით, რომ თუ 1973 წელს ერთი ბარელი ნავთობის ფასი 2,64 დოლარი ღირდა, 1974-1975 წწ. მან ბარელზე უკვე 12 დოლარს გადააჭარბა. ანალოგიურ მოვლენებს ჰქონდა ადგილი 1979 წელსაც, როდესაც ახლა უკვე „ოპეკის“ წევრმა ქვეყნებმა შეგნებულად შეამცირეს ნავთობის მოპოვება, რათა ფასები აწეულიყო და მართლაც, ნავთობის ფასმა 35 დოლარს მიაღწია ბარელზე.

ალბათ ყველას გვახსოვს რუსეთში მიმდინარე კრიზისი 1998 წელს, როდესაც რუსეთის მაშინდელმა პრემიერმა, კირიენკომ რუსეთი პრაქტიკულად ბანკროტად გამოაცხადა (რასაც დოლარის მიმართ რუსული რუბლის მომენტალური 400 პროცენტით გაზრდა მოჰყვა). ამ პროცესებს წინ უძღვოდა 1997 წელს აზიაში

დაწყებული საფინანსო კრიზისი. ასევე აღსანიშნავია 1994 წლის კრიზისი მექსიკაში, დაახლოებით იმავე პერიოდში კრიზისი არგენტინაში. აღარაფერს ვამბობ უფრო მცირემასშტაბიან კრიზისებზე, რომელსაც ადგილი ჰქონდა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებში. ექსპერტთა აზრით, დღეს მსოფლიოში მიმდინარე საფინანსო კრიზისი თავისი მასშტაბებით „დიდი დეპრესიის“ კრიზისის ანალოგიურია.

ახლა მოდით გავიხსენოთ საკმაოდ ღრმა შინაარსის მქონე ერთი შეგონება: – „თუ რაიმე მოვლენა ერთხელ ხდება, შეიძლება ითქვას, რომ შემთხვევითობასთან გვაქვს საქმე; თუ იგივე მოვლენა მეორედაც განმეორდა, მაშინ, ყველაზე უკეთეს შემთხვევაში, შეიძლება ითქვას, რომ დამთხვევასთან გვაქვს საქმე; მაგრამ თუ იგივე მოვლენა მესამედაც მოხდა, მაშინ შეიძლება ითქვას, რომ განმეორებად მოვლენასთან გვაქვს საქმე, ანუ რაღაც კანონზომიერებას აქვს ადგილი.“

აქ მნიშვნელობა არა აქვს იმას, თუ რა დროითი ინტერვალია მოვლენებს შორის. ყოველ შემთხვევაში მოვლენებს შორის მკაცრად განსაზღვრული პერიოდის არარსებობა სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ მოვლენა პერიოდული არ არის.

ალბათ, იმისათვის, რომ ზე-

მოთ ჩამოყალიბებული ფრთიანი ფრაზა ეკონომიკური კრიზისებისთვის კანონზომიერებად გამოვაცხადოთ, სულაც არ არის საჭირო დაველოდოთ მსოფლიო მასშტაბის მესამე კრიზისს. ცხადია, რომ ასეთი კრიზისი იქნება. ჩვენთვის ეს საკითხი საკამათო არ არის, იგი თავისთავად ცხადი გახდება, როდესაც ჩვენ გამოვიკვლევთ კრიზისების გამომწვევ მიზეზებს, და გავარკვევთ, შეიძლება თუ არა ამ მიზეზების თავიდან აცილება. თუ ეს შესაძლებელი იქნა, მაშინ შეიძლება დიდი ალბათობით დავასკვნათ, რომ კრიზისების აცილება შესაძლებელია, თუ არა და მაშინ კრიზისების აცილების 100 პროცენტითი გარანტია არ არსებობს. ჩვენს მსჯელობაში, როგორც ვხედავთ, ალბათური ელემენტები შემოვიდა. ამას სრულიად შეგნებულად ვაკეთებ და მისი მიზეზი სრულიად ცხადი და ნათელია – ბაზარი, თავისი არსით ირაციონალურია. რას ნიშნავს ეს!

ბაზრის ირაციონალობა

ეკონომიკური თეორიის თანახმად, ბაზრის ფუნქციონირების ამოსავალი – საბაზრო ძალებია, მათ შორის ის „უჩინარი ხელი“, რომელიც ასე მახვილგონივრულად შემოიტანა ხმარებაში დიდ-

მა მეცნიერ-ეკონომისტმა **ადამ სმიტმა**. მართალია საბაზრო ძალების მნიშვნელობა განუზომლად დიდია მთელს ამ სისტემაში, მაგრამ გარდა ამ ძალებისა საბაზრო სისტემაში მოქმედებენ სხვა ძალებიც, რომელთა მნიშვნელობა არა თუ მეორეხარისხოვანი, არამედ რიგ შემთხვევებში არანაკლებია, ვიდრე თვითონ საბაზრო ძალები. სწორედ იმიტომ, რომ ბაზარი ირაციონალურია, რეალურ ბაზარზე იმ თეორიული პოსტულატის აპრიორი მიღება, რომ მოთხოვნა-მიწოდების ძალები თავად მოახდენენ ბაზრის ნონასწორულ მდგომარეობაში მიყვანას, ისეთივე მიაშიტოებაა, როგორიც ის ბავშვური რწმენა, რომ ახალი წლის ღამეს თოვლის ბაბუას მოაქვს ჩვეთვის საჩუქრები.

რადგანაც ნებისმიერი ფუნდამენტალიზმი საზოგადოდ მიუღებელია ყველა ნორმალური ფსიქიკის მქონე ადამიანებისთვის, ზუსტად ასევე მიუღებელი უნდა იყოს საბაზრო ფუნდამენტალიზმი, ანუ საბაზრო ძალების უნარის გაფეტიშება.

არასაბაზრო ძალებიდან, პირველ რიგში, აღსანიშნავია ადამიანის ის ფსიქო-ემოციური, თუ ფსი-

ქო-სოციალური ფაქტორებით განპირობებული ქცევა, რომელიც ხშირად არა თუ ფორმალიზებას არ ექვემდებარება, არამედ ელემენტარული ლოგიკის ჩარჩოებშიც ვერ ჯდება.

ეკონომიკური თეორია გვასწავლის, რომ ეკონომიკურ ურთიერთობებში მონაწილეობისას ადამიანი რაციონალურ ქმედებებს ჩადის. ანუ, თავის გადაწყვეტილებებში იგი ზღვრული ანალიზის პრინციპს იყენებს. მხოლოდ ამის შემდეგ იღებს იგი გადაწყვეტილებებს. სწორედ ასეთი პარადიგმა უდევს საფუძვლად ნებისმიერ ეკონომიკურ მოდელს. მაგრამ რამდენადაც რეალური სამყარო ვერ ჯდება ვერც ერთ თეორიულ მოდელში, ამიტომაც რეალურ სამეურნეო პრაქტიკაში არც თუ ისე იშვიათად გვხვდება მოვლენები, რომელიც ძალზე შორსაა რაციონალური ინდივიდების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებებისგან. სწორედ ამიტომაც არის ასე პოპულარული საკმაოდ მოარული ფრაზა იმის შესახებ, რომ „**ინფლაციის ქიმიური ფორმულის 50 პროცენტზე მეტი ფსიქო-ლოგიურ ფაქტორში ძევს**“. ეს

გამონათქვამი იმის შესანიშნავი დადასტურებაა, რომ ადამიანების გადაწყვეტილებები საკმაოდ ხშირად შორსაა რაციონალურისგან და იგი ლოგიკურ მსჯელობებზე მეტად დამოკიდებულია, როგორც ადამიანის ეთნოტიპზე, ისე მის ფსიქო-ემოციონალურ განწყობაზე, რელიგიურ შეხედულებებზე და ა.შ. და ა.შ.

ეკონომიკური კრიზისის ძირითადი მდგენელი

ზემოთ თქმული იმ დასკვნის გამოტანის საშუალებას გვაძლევს, რომ **ეკონომიკურ ურთიერთობებში ყოველთვის ადგილი აქვს ისეთ ქმედებებს, რომელთაც საერთო არაფერი აქვთ საბაზრო ძალებთან და რომელთაც შეუძლიათ კრიზისების პროვოცირება.**

თავისთავად კრიზისი მრავალი სახის არსებობს. მათგან შევჩერდები მხოლოდ ეკონომიკურ კრიზისზე, უფრო სწორად ეკონომიკური კრიზისის გამომწვევ მიზეზებზე, რომელთაგან ერთ-ერთი თავად არის კრიზისის სახეობა და მას საფინანსო კრიზისი ეწოდება (გნებათ საბანკო-საფინანსო კრიზისი).

კრიზისის ეს სახეობა, ანუ საფინანსო კრიზისი, ეკონომიკური კრიზისის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მდგენელია, ყოველ შემთხვევაში კრიზისის იმ სახეობებს შორის, რომელიც უშუალოდ ადამიანის მოქმედების შედეგია, თორემ ეკონომიკური კრიზისის გამომწვევ მიზეზთა შორის მრავალი სხვა ფაქტორებია, რომელთა ზეგავლენაც არც უშუალოდ ადამიანის მიერ არის გამოწვეული და არც ადამიანის მოღვაწეობის არცერთი საქმიანობით, ყოველ შემთხვევაში პირდაპირ მაინც.

ზემოთ თქმულის შესაძლო კლასიკური მაგალითებია გლობალური დათბობით გამოწვეული მოსალოდნელი კრიზისი, მიწისძვრებით გამოწვეული კრიზისი, ხანძრებით, რადიაციული აფეთქებით და ა.შ. გამოწვეული კრიზისები.

რა არის კრიზისი

როგორც უკვე აღვნიშნე, ამჯერად შევხებით კრიზისებს შორის ერთი შეხედვით ყველაზე უწყინარ, მაგრამ თავისი ავბედითი შედეგებით ყველაზე დამანგრეველი კრიზისის, ეკონომიკური კრიზისის გამომწვევ უმთავრეს მდგენელს, – საფინანსო კრიზისს.

ჯერ შევეცადოთ, თავად კრიზისის ცნება ჩამოვყალიბოთ.

ვფიქრობ, კრიზისი, ეს არის ბაზარზე არსებული ისეთი სიტუაცია, როდესაც ბაზარი მყისიერად გადადის ერთი მდგომარეობიდან მეორეში ან, რამდენადაც ბაზარი ირაციონალურია, როცა ბაზრის მონაწილეების მხრიდან არის ამ გადასვლის მოლოდინი.

იმისათვის, რომ ნათლად წარმოვიდგინოთ, თუ რას ნიშნავს ბაზრის ერთი მდგომარეობიდან მეორე მდგომარეობაში მყისიერი გადასვლა, წარმოვიდგინოთ ქვეყნის საფინანსო სისტემა, როგორც უზარმაზარი ბუშტი, რომელიც ძალიან ნელა (თუ ქვეყნის ეკონომიკა სიდიდით უზარმაზარია) იბერება, და მისი ზომებში მატება იმდენად ნელა ხდება, როგორც ვთქვით, ცნობილი პიზის კოშკის გადახრა, ან საათის ისრის მოძრაობა. საფინანსო კრიზისი შეიძლება შევადაროთ ამ უზარმაზარ ბუშტის უცაბედ გასკდომას, რომლის შედეგადაც ეკონომიკა მყისიერად გადადის თვისობრივად ახალ მდგომარეობაში. აქ თავდება მსგავსება ჩვეულებრივ ბუშტსა და მოცულობაში მატების მის თვისებასთან. ამ ბუშტს ჩვეულებ-

რივი ბუშტისგან განსხვავებით, ერთი უაღრესად სპეციფიკური თვისება გააჩნია, კერძოდ, საღეჭი რეზინის თვისება: იმავე მასალისგან ისევ შეიძლება მივიღოთ ახალი ბუშტი, რომელიც ისევ იბერება, იბერება და ისევ სკდება; შემდეგ იმავე მასალისგან ისევ იწყება ახალი ბუშტის გაბერვის პროცესი და ასე დაუსრულებლად.

სიტუაციის მეტი დრამატიზებისათვის წარმოვიდგინოთ, რომ ამ ბურთის ზომები იმდენად დიდია, რომ დედამიწის ზომებს აღწევს და ამდენად ჩვენს ვირტუალურ ფინანსურ ორეულს მასზე ცხოვრება არ უჭირთ. მეორეს მხრივ, ასეთი კოლოსალური ზომების გამო ჩვენს ვირტუალურ ორეულს წარმოდგენა არა აქვთ, თუ რა ხდება საფინანსო სისტემაში.

რა იწვევს

საფინანსო კრიზისს?

ახლა შევუდგეთ იმის გარკვევას, თუ რატომ იბერება ეს ბუშტი. ვფიქრობ, ამის თავი და თავი ინფლაციაა. ეკონომისტებს შორის ერთიანი აზრი არ არსებობს იმის შესახებ, თუ რამდენად გარდაუვალია ინფლაცია. სანამ ამაზე ვისაუბრებდეთ, აქ ერთი რემარკა მინდა მოვიყვანო და რადგანაც იგი არც თუ ისე სასიამოვნო მოსასმენი უნდა იყოს მისი ავტორისთვის, რომელიც მთელი ორი წლის მანძილზე ერთ-ერთი ზესახელმწიფოს პრეზიდენტის ეკონომიკურ ექსპერტთა საბ-

ჭოს თავმჯდომარედ იყო არჩეული, და, როგორც თავად ამბობს, კვირაში ორჯერ ხვდებოდა პრეზიდენტს და მას რჩევებს აძლევდა(?), მის გვარს არ დავასახელებ. იმას კი ვიტყვით, რომ თავის საკმაოდ გახმაურებულ ეკონომიკური თეორიის სახელმძღვანელოში ინფლაციასთან დაკავშირებით მიუთითებს, რომ მისთვის გაუგებარია, თუ რატომ ეშინიათ ადამიანებს ინფლაციის. მისი აზრით, თუ ფასები იზრდება და ადამიანებს, როგორც მყიდველებს ყიდვისას მეტის გადახდა უწევთ, იმავე ადამიანებს, როგორც გამყიდველებს მეტის მიღება შეუძლიათ და, რადგანაც ნებისმიერი ყიდვა იმავდროულად გაყიდვაა, ამიტომ ინფლაცია მთლიანობაში არ უნდა იყოს საშიში.

ცხადია, შორსა ვარ იმ აზრისგან, რომ ამ პიროვნებამ არ იცის, თუ რატომაა ინფლაცია საშიში ნებისმიერი ადამიანისათვის. უბრალოდ ეკონომიკა, ისევე როგორც ნებისმიერი საზოგადოებრივი მეცნიერება, საკმაოდ პოლიტიზირებულია და ამიტომ ავტორი, იმისათვის, რომ მის, მართლაც და გასაგები ენით დაწერილ და საკმაოდ პოპულარულ წიგნს, დღის სინათლე ეხილა, უკაცრავად გამოთქმაზე და, იძულებული იყო „თავი წაეშტერებინა“, ხოლო თუ მას ამასთან ერთად მკითხველის „წაშტერებაც“ უნდოდა, ცხადია, მას ეს ნამდვილად არ გამოუვიდა.

ამ საკითხთან დაკავშირებით მინდა ჩემი პოზიცია დავაფიქსირო. ჯერ ერთი, ავტორისეული განმარტება ქვეშარიტიც რომ იყოს, რამდენადაც არსებობს ადამიანების შიში ინფლაციისადმი, იგი სრულიად უსაფუძვლოც რომ იყოს, ეს კიდევ ერთი დამატებითი არგუმენტი ბაზრის ირაციონალურობის სასარგებლოდ. მართალია, ავტორმა ის კი გაითვალისწინა, რომ ნებისმიერი გაყიდვა იმავდროულად ყიდვის ოპერაციაა არის, მაგრამ იმაზე არაფერს ამბობს, რომ მყიდველთა რაოდენობა გაცილებით აღემატება გამყიდველთა რაოდენობას და ამიტომ ერთი გამყიდვე-

ლის მიერ მიღებული შემოსავლები გაცილებით აღემატება ერთი მყიდველის მიერ გაწეულ დანახარჯებს. ანუ, მყიდველთა შესაძლებლობები გაცილებით ნაკლებია გამყიდველთა შესაძლებლობებზე.

აქედან გამომდინარე, გამყიდველი უფრო მეტ შემოსავალს იღებს, ვიდრე მყიდველი, მიუხედავად იმისა, რომ ფასების ზრდის გამო ბაზრის ზომები მცირდება და ბევრი მყიდველი, რომელიც ადრე ბაზრის ფუნქციონირებაში მონაწილეობდა, ახლა აუთსაიდერი ხდება.

გარდა ამისა, ინფლაციურ პროცესებში ყველაზე არსებითი ის არის, რომ ფასების ზრდის ტემპი წინ უსწრებს შემოსავლების ზრდის ტემპს. სწორედ ამაში მდგომარეობს იმ შიშის საფუძველი, რაც ადამიანებს ინფლაციის მიმართ გააჩნიათ.

კრიზისის არსი

რიგ ეკონომისტებს იმის არ-გუმენტად, რომ ინფლაცია გარდაუვალი არ არის, ისტორიიდან მოყავთ მე-19 საუკუნის 80-იანი წლებიდან ამერიკელ ფერმერთა მაგალითი.

კერძოდ, 1896 წელს ამერიკის

ეკონომიკაში ფასების საშუალო დონე უფრო ნაკლები იყო, ვიდრე 1880 წელს, ანუ მთელი 16 წლის მანძილზე ადგილი ჰქონდა დეფლაციურ, ანუ ფასების შემცირებისკენ მიმართულ მოვლენებს. პრობლემამ იმდენად საშიში მასშტაბები მიიღო, რომ დეფლაციის ეს ფაქტი 1896 წლის საპრეზიდენტო არჩევნების პერიოდში დებატების უმთავრესი თემა გახდა. ამ შიშის საფუძველი კი იმაში მდგომარეობდა, რომ ფასების ასეთი მრავალწლიანი ვარდნის გამო ფერმერებს (ამერიკა კი იმ პერიოდში მართალია მთლიანად აგრარული ქვეყანა არ იყო, მაგრამ იქ ფერმერთა საკმაოდ მრავალრიცხოვანი არმია ცხოვრობდა) ბანკების ვალი დაუფროვდა და ამიტომ ხელისუფლებისგან მოითხოვდნენ გადამჭრელი ღონისძიებების გატარებას.

რა უნდა მოიმოქმედოს ხელისუფლებამ ამ დროს? როგორც გაირკვა, ყველაზე ქმედითი ამ დროს ფულის მიწოდების ზრდა აღმოჩნდა. ამ მეთოდმა იმდენად გააძაბო, რომ ამის შემდეგ ნებისმიერი მთვრობა მას განუწყვეტილ იყენებდა, ხოლო ამის შედეგად ეკონომიკის ე.წ. „მამებმა“ შესანიშნავი ახ-

სნა მოუძებნეს ყოველწლიურ 2-3 პროცენტთან ინფლაციასაც. მათი აზრით, იგი მოთხოვნის სტიმულირებას უწყობს ხელს და ეკონომიკური ზრდისათვის ისეთსავე აუცილებელ ქმედებას წარმოადგენს, როგორც საცხებაპოხი მანქანის ძრავისა და სხვა დეტალებისთვის.

ამასთან დაკავშირებით მკითხველისთვის ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს იმის შესხენება, რომ დიდმა ინგლისელმა ფილოსოფოსმა დევიდ იუმმა ეკონომიკურ თეორიაში შემოიტანა ე.წ. „კლასიკური დიქტომიის“ ცნება, რომლის თანახმადაც ეკონომიკაზე მოქმედი ყველა ცვლადები იყოფა ნომინალურ და რეალურ ცვლადებად. ასეთი დაყოფის მიზანი კი იმაში მდგომარეობდა, რომ აქედან გაკეთდება, შეიძლება ითქვას, რეგულაციური დასკვნა, რომ გრძელვადიან პერიოდში ნომინალური ცვლადები, ვთქვათ ფასები, გავლენას ვერ ახდენენ რეალურ ცვლადებზე (ვთქვათ, წარმოებული პროდუქციის მოცულობაზე). ამ კანონზომიერებას ეკონომისტების ენაზე ე.წ. „ფულის ნეიტრალიტეტი“ ეწოდება. მაგრამ როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ასეთი დამოკიდებულება ნომინალურ და რეალურ ცვლადებს შორის გვაქვს გრძელვადიან პერიოდში, ხოლო მოკლევადიან პერიოდში მათ შორის, ანუ ნომინალურ და რეალურ ცვლადებს შორის, საკმაოდ მჭიდრო კორელაციური კავშირი არსებობს. სწორედ ეს იქნა გამოყენებული დეფლაციური პროცესების დასაძლევად.

აქ ჩვენ იმაზე კი არ ვსაუბრობთ, ან იმის დასაბუთება კი არ გვინდა, რომ სახელმწიფოს მიერ ზემოთხსენებული ღონისძიების გატარება მცდარი და არასწორი იყო, არამედ იმის ხაზგასმა გვინდა, რომ ყოველწლიური 2-3 პროცენტთან ინფლაცია იმ პროცესების გასანეიტრალებლად სჭირდება ნებისმიერი ქვეყნის ხელმძღვანელობას, რათა კრიზისების დროს გადახდისუნარიანი მოთხოვნის შემცირების გამო ფასების შემცირებით გამოწვეული პროცესებით

კრიზისის კიდევ უფრო გამწვავებას არ შეუწყოს ხელი.

ფიგურალურად რომ ვთქვათ, ასეთი ღონისძიებები იქითკენ არის მიმართული, რომ “ფინანსური ბუშტი” არ ჩაიფუშოს, ანუ ეს ფაქტი, რომელიც დროში უფრო სწრაფად შეიძლება მოხდეს, ვიდრე ფინანსური ბუშტის გაბერვის შედეგად გამოწვეული ფინანსური კრიზისი, თავად არ გახდეს კრიზისის მიზეზი.

ამგვარად, იმისათვის, რომ ფასების შემცირებით გამოწვეული სიტუაცია, რომელიც, ბაზრის ერთი მდგომარეობიდან მეორეში მყისიერი გადასვლის გამო, შესაძლოა საფინანსო კრიზისის მიზეზი გახდეს, თავიდან იქნას აცილებული, ხელისუფლება იწყებს მონეტარული პოლიტიკის განხორციელებას, ანუ მიმოქცევაში ფულის მასის გაზრდას, რაც იწვევს ფასების საშუალო დონის წლიური 2-3 პროცენტით ზრდას. ერთი სიტყვით, ხდება ერთი კრიზისის თავიდან აცილება, რომელიც თავის მხრივ სხვა, შესაძლოა არანაკლებ ძლიერი კრიზისის პროვოცირების მიზეზი გახდეს, თუმცა მისი შესაძლო დაწყების დრო მომავალშია გადატანილი.

კიდევ ერთხელ სტაგნაციისა და სტაგფლაციის შესახებ

რადგანაც ეკონომიკურ კრიზისს შევხვებ, მინდა შევნიშნო, რომ დღეს მსოფლიოში სახეზე გვაქვს

სტაგნაციური პროცესები, ანუ პროცესები, რომელიც ხასიათდება უმუშევრობის ზრდით, ფასების შემცირებით და წარმოების მოცულობის შემცირებით. სტაგნაციის პერიოდი ზემოთ აღნიშნულ მოვლენებთან ერთად, სწორედაც რომ ფასების შემცირებითაც ხასიათდება. როგორც ცნობილია, ეკონომიკური თეორიის სახელმძღვანელოებში სტაგნაციის განმარტებაში არაფერია ნათქვამი ფასების შემცირების შესახებ. **დაბეჯითებით ვაცხადებ, რომ სტაგნაციის შემთხვევაში ადგილი აქვს წარმოების შემცირებისა და უმუშევრობის ზრდასთან ერთად, ფასების შემცირებასაც. სწორედ ამით განსხვავდება იგი სტაგფლაციისაგან და თუ არა ეს განსხვავება სტაგნაციის ცნება აზრს კარგავს. ამის ყველაზე ნათელი მაგალითია მსოფლიო ბაზარზე ნავთობზე არსებული ფასების კოლოსალური შემცირება. ასევე მნიშვნელოვნად შემცირდა ხორბლის მსოფლიო ფასებიც და ის, რომ საქართველოს ამ მხრივ არაფერი დატყობია, ეს მხოლოდ მსოფლიო ეკონომიკურ სისტემაში ჩვენს არაკმარის ინტეგრირებულობაზე მეტყველებს.**

ერთი კრიზისიდან მეორე კრიზისისაკენ

ამგვარად, როგორც ვხედავთ, ფულადი მასის ზრდა, რომელიც თავიდან ანტიდეფლაციურ ღო-

ნისძიებად იყო გამოყენებული, შემდგომ სრულიად სხვა პროცესების პროვოცირების მიზეზი ხდება და ის ფაქტი, რომ ნებისმიერი ქვეყნის ხელისუფლება მას აუცილებლად იყენებს, რაც სხვა უფრო ღრმა და უფრო შორსმიმავალ დასკვნებთან ერთად, იმაზეც მიანიშნებს, რომ ხელისუფლებამ შეძლო საგადასახადო სისტემისთვის ერთი სპეციფიური გადასახადიც შეემატებინა, რომელსაც ეკონომისტები ინფლაციურ გადასახადს ეძახიან. ეს გადასახადი ნებისმიერი სხვა გადასახადისაგან იმით განსხვავდება, რომ მას ნებისმიერი ადამიანი იხდის, ანუ ამ გადასახადის საგადასახადო ბაზა ყოვლისმომცველია და ხელისუფლებას „ეხმარება“ ბიუჯეტთან მიმართებაში თავისი მდგომარეობაც გაიუმჯობესოს და მოთხოვნის სტიმულირებაც მოახდინოს, რაც ეკონომიკური ზრდის მასტიმულირებელ ფაქტორად მოიაზრება.

საბოლოოდ ამ ყველაფრის შედეგი კი ის გახლავთ, რომ ქვეყნის ფინანსური მდგრალობა უარესდება, რაც, ცხადია, ერთ და ორ წელიწადში შესაძლოა არ გამოჩნდეს, მაგრამ თუ 70-ის წესს გავიხსენებთ (უფრო სწორად 72-ის წესს) დავინახავთ, რომ 2 პროცენტის ინფლაციის პირობებში ფასები 35 წელში გაორმაგდება, ხოლო 3 პროცენტის ინფლაციის დროს უკვე 24 წელიწადში.

ამგვარად, ის, რომ თავის დროზე, ანტიდეფლაციურ ღონისძიებად გამოყენებული მონეტარული პოლიტიკა, ფასების ზრდისთვის იყო გამოყენებული, – ანუ ანტიკრიზისულ ღონისძიებად მოიაზრებოდა, აღმოჩნდა, რომ თავდაც შეიცავს კრიზისულ მდგენელს, ანუ ინფლაციური ბუშტი, რომელზედაც თითოეული ჩვენთაგანი, გვინდა ეს, თუ არა, ვცხოვრობთ, – იწყებს ზომებში ზრდას. ანუ, ერთი კრიზისის თავიდან აცილების ღონისძიებები იმანენტურად წარმოადგენს მეორე კრიზისის წარმოშობის მიზეზს.

ამ ფინანსური ბუშტის გაბერვის მიზეზი კი იმაში მდგომარე-

ობს, რომ ნებისმიერი ქვეყნის ხელისუფლებამ კარგად გააცნობიერა, რომ ნებისმიერი კრიზისი, მისი გამომწვევი მიზეზებისა და მისი თავდაპირველი მასშტაბების მიუხედავად, სწორედ იმის გამო, რომ ბაზარი ირაციონალურია და, ამდენად, ამ ირაციონალურობაში ბოლო სიტყვა არ ეთქმის ფსიქოლოგიურ ფაქტორს, შესაძლოა გადაიზარდოს მსხვილმასშტაბიან კრიზისში, რასაც, როგორც წესი, მოჰყვება მოთხოვნის შემცირება, ეს თავის მხრივ იწვევს წარმოების შემცირებას, უმუშევრობის ზრდას და, აქედან გამომდინარე, გადახდისუნარიანი მოთხოვნის შემცირების გამო, ფასების შემცირებას, ანუ დეფლაციასაც. ეს კი კრიზისის ყველაზე არასასურველი შედეგია ხელისუფლებისათვის, რადგანაც ნებისმიერ ნორმალურ ქვეყანაში მწარმოებელი უკვე თავს ხელისუფლებას თამაშის წესებს. და თუ ეს თამაშის წესები დაირღვა, ხელისუფლება უსწრაფესად შეიცვლება. სწორედ ამიტომ, იმისათვის, რათა ეს თავიდან იქნეს აცილებული, ხელისუფლება მიმართავს უკვე აპრობირებულ ხერხს: მოხდეს მოთხოვნის

სტიმულირება და ხელისუფლებამ არ დაუშვას ფასების შემცირება. ამიტომ იგი შეგნებულად მიდის ფასების ზრდის პოლიტიკაზე, რისთვისაც იყენებს მონეტარული პოლიტიკის ისეთ ინსტრუმენტებს, როგორიცაა: **ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე ღია საბაზრო ოპერაციები, საპროცენტო განაკვეთის შემცირება და ა.შ.** ამის შედეგად ხდება ყოველწლიური 2-3 პროცენტით ფასების მიზანმიმართული ზრდა, ანუ ინფლაციური პროცესები, რაც ხელისუფლების მხრიდან კრიზისის თავიდან აცილების ღონისძიებას წარმოადგენს. სამწუხაროდ, ეს ღონისძიება საშუალებას იძლევა კრიზისის „დღეს“ თავიდან აცილების საშუალებას, მაგრამ ამით ხდება მხოლოდ კრიზისის გადატანა დროში, – სამომავლოდ. ეს არ ნიშნავს კრიზისის თავიდან აცილებას, რადგანაც სწორედ ეს ყოველწლიური 2-3 პროცენტით შეგნებულად განხორციელებული ინფლაციური ღონისძიება კუმულატიური ეფექტით ხასიათდება, ანუ ხდება ამ მუხტის დაგროვება და რაღაც დროის შემდეგ (რადგანაც შეუძლებელია საზოგადო-

ებამ მუდმივად გაუძლოს ასეთ პროცესებს), აუცილებლად მოხდება ამ ფინანსური ბუშტის იმ ზომამდე მიყვანა, რომ იგი გასკდება. შედეგი, რაც ამას მოყვება, როგორც წესი, კატასტროფულად მთავრდება: – **გაუბედურებული ოჯახები, განადგურებული ეკონომიკა, მოშლილი ფინანსები და, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, საშინელი დეპრესია, რომელიც მთლიანად მოიცავს საზოგადოების ყველა სფეროს, საზოგადოების თითქმის ყველა ფენას. მაგრამ რადგანაც ცხოვრება მაინც გრძელდება, თუნდაც იმიტომ რომ ეს არ არის საზოგადოების ფიზიკური აღსასრული, კრიზისი ბოლოს და ბოლოს ამოწურავს თავის თავს და ყველაფერი იწყება თავიდან, ანუ ფინანსური ბუშტი იწყებს თავიდან გაბერვას.**

აქ აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ ფასები, როგორც წესი, კარდინალურად ეცემა, თუმცა არ აღწევს საწყის ნიშნულს, ანუ ფიზიკის ენაზე თუ ვიტყვით, გვაქვს ე.წ. **„ნარჩენი დეფორმაციის მოვლენა“**, მაგრამ ნებისმიერ შემთხვევაში ფასები თავისუფლდება იმ ხელოვნური ზრდის, ანუ მონეტარული პოლიტიკის გავლენისგან, რომელსაც ხელისუფლება მთელი კრიზისული პერიოდის განმავლობაში ხორციელდებოდა.

ახლა დავსვათ უმნიშვნელოვანესი კითხვა: - **შეიძლება თუ არა კრიზისის თავიდან აცილება?** თუ შეიძლება როგორ და თუ არადა, რატომ? თუ არ შეიძლება და კრიზისი აუცილებლად უნდა მოხდეს, როგორი პერიოდულობით ხასიათდება იგი? არის თუ არა იგი პერიოდული? თუ არის, როგორია მისი პერიოდი? თუ არა, ხომ არ იძლევა ეს იმის იმედს, რომ კრიზისები შესაძლოა თავიდან იქნეს აცილებილი? კითხვები კიდევ ბევრი შეიძლება დაისვას, მაგრამ, სამწუხაროდ მე არ გამაჩნია ყველა ამ კითხვაზე სრულყოფილი პასუხი, თუმცა გარკვეული მოსაზრებები ამ საკითხებთან დაკავშირებით გამაჩნია და ამაზე უახლოეს მომავალში აუცილებლად ვისაუბრებთ.

